

НАЙМЕНУВАННЯ САДОВИНИ В ГОВІРКАХ СЕРЕДНЬОГО НАДБУЖЖЯ

*С. С. Поліщук, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
(Одеса, Україна)*

e-mail: polishchuk.svitlana.2013@gmail.com
ORCID 0000-0003-3014-3072

Статтю присвячено опису збережених у східноподільських і західностепових говірках Середнього Надбужжя найменувань п'яти фруктових дерев: вишні, черешні, шовковиці, абрикоси та сливи, а також їхніх плодів і сортів. До наукового обігу введено слова, словосполучення й фонетичні еквіваленти деяких із них. Джерелами фактичного матеріалу стали польові записи за 2013–2016 рр., зроблені в 74 говірках середньонадбужького ареалу, де наявні риси діалектів різних наріч.

Під час дослідження виконано лексико-семантичний аналіз відповідних говіркових назв. Затранскрибовані тексти, у яких збережено оригінальні матеріали з народного мовлення, цінні з кута зору діалектології, лексикології, етнографії, садівництва та ін. З'ясовано, що засвідчені в говірках Середнього Надбужжя найменування мають лексичні паралелі в українській літературній мові, при цьому вони зберігають низку фонетичних і лексико-семантичних відмінностей. Репрезентовано просторове поширення заналізованих назв, що свідчить про активну взаємодію обстежених говірок.

Ключові слова: лексема, семема, садовина, говірка, середньонадбужький ареал, Середнє Надбужжя.

Актуальність. Серед актуальних завдань сучасної діалектології чільне місце належить збереженню й вивченню говіркової лексики, що становить джерельне підґрунтя національної мови. Сільськогосподарська лексика як невід'ємна частина словника кожного господаря є цінним матеріалом для діалектологічних розвідок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення указанного лексичного шару українських говірок відбито в працях Ю. В. Абрамян (Східна Слобожанщина) [1], Й. О. Дзендзелівського (Закарпаття) [4], П. Ю. Гриценка (межиріччя Дністра і Дунаю) [2], Г. О. Козачук (Волинь) [5], М. С. Кушмет (Донеччина) [7], Р. Л. Сердеги (Центральна Слобожанщина) [8], Л. С. Терешко (Південне Побужжя) [9], Т. М. Тищенко (подільсько-середньонаддніпрянське суміжжя) [10] та ін. Зокрема, говіркові назви реалій рослинництва описали Ю. В. Абрамян [1], О. А. Дакі [3], Й. О. Дзендзелівський [4], Г. О. Козачук [5], М. С. Кушмет [7], Р. Л. Сердега [8], Т. М. Тищенко [10], М. М. Ткачук [11] та ін.

Мета дослідження – лексико-семантичний аналіз назв садовини, поширених у говірках Середнього Надбужжя. Досягнення поставленої мети зумовлює **обсяг завдань** нашого дослідження: записати у визначених говірках і ввести до наукового обігу найменування на позначення садовини, проаналізувати лексико-семантичні особливості зафіксованих одиниць говіркового мовлення. **Об'єкт вивчення** – найменування п'яти фруктових дерев: вишні, черешні, шовковиці, абрикоси та сливи, а також їхніх плодів і сортів, записані в східноподільських говірках південно-західного та західностеповій групі говірок південно-східного наріччя української мови. **Предмет дослідження** – лексико-семантичні особливості цих назв. **Джерела фактичного матеріалу** – польові записи з 74 говірок середньонадбужького ареалу впродовж 2013–2016 рр.

Методи дослідження. У роботі використано загальнонаукові методи дослідження: *аналіз, синтез і спостереження*, що вможливили виявлення й систематизацію говіркового матеріалу; *описовий метод* застосовано в процесі аналізу народного мовлення. Спеціальні лінгвістичні методи дослідження: *анкетування й інтерв'ювання* – сприяли фіксації

говіркового мовлення, *лінгвогеографічний метод* забезпечив ілюстрацію ареалогії зафіксованих назв.

Результати дослідження та їх обговорення. В Україні традиційно разом із початком будівництва хати формували й сад [6, с. 132]. Розкішними садами мають змогу пишатися й жителі Середнього Надбужжя. Це дало змогу зберегти багатий лексичний матеріал, який представлений у нашій розвідці. Загальна назва плоду будь-якого фруктового дерева в досліджуваних говірках представлена номеном *фрукт*, у мн. *садовина* (лат. *fructus* – плід). До садовини уналежнюють і деякі ягоди. Так називають будь-який плід, що складається із м'якуша та насіння, який утворився із зав'язі квітки [12].

Семеми 'плодове дерево (іноді кущ) звичайно з довгими тонкими гіллячками, на яких визрівають ягоди, і цілісним темно-зеленим листям' та 'соковита темно-червона, рідше ясно-червона ягода з кісточкою – плід цього дерева (куща)' в говірках Середнього Надбужжя реалізовані лексемою *'вишин'а* (усі аналізовані говірки, далі – ВАГ), що збігається з нормами української літературної мови (далі – УЛМ) [СУМ 11, с. 544]. Плід називають ще зменш.-пестл. *'вишин'н'койу* (17, 51). Інформанти пригадують: *'сам'і були розпостра'н'он'і: і ў'нає 'вишин'і // о'це ту'то / де 'д'едушко 'Фан'а жиў / то це там та'ке ў'доўж в'ід'самого на'чала се'ла і'це 'вишині та'к'і були! // й'їх н'і'де / так на'р'ўут / пови'зут ту'ди ў'Саў'ран' / там т'і 'л'уди 'куп'лат (во'ни скуп'л'айут та'ї ви'зут в'О'десу) // а'так су'шили 'дуже / а'то'д'і зи'мойу (п'рамо 'сушат і'гет'і ў'м'іш'ки) ва'реники ва'рили / тир'іж'ки пик'ли // на'мочат й'їх* (17). Під час дослідження ми зафіксували слово *'вишин'ак* у контексті: *тої 'вишин'ак т'реба зру'бати / ў'же там гу'сте 'дуже* (7). В УЛМ лексема *'вишин'ак* відома, зокрема, і як 'садок з вишневих дерев або молода вишнева порість' [СУМ 1, с. 544].

Ми не ставили перед собою завдання дізнатися про сорти рослин, та все ж записали кілька з них. Отож в обстежених населених пунктах *'вишин'а* поширена *'ран':а* (3, 7, 8, 15, 50, 66) [фонетичний варіант (далі – ФВ) – *'ран'а* (1, 6, 11, 48)], *скороє'н'елка* (26), *'н'із'н'іша* (66) та *'н'із'н'а* (30, 48). Ці найменування свідчать про час дозрівання ягід. Широко культивована на території досліджуваного ареалу *'вишин'а ш'панка* (10, 14, 15, 17, 18, 19, 22, 33, 36, 40, 49, 59, 63) [ФВ – *ш'пан'ка* (11)]. Цінність рослини підтверджують слова Р. В. Янишиної: *зас'тавила й'а од'ного чоло'в'іка / шоб'ми'н'і пот'л'аў ди'рева / т'і / шо'во'ни ми'н'і ни'нуж'ні / а'в'ін п'ішоў ту ш'панку ми'н'і зр'ізаў // то'й'а й'о'го чут'ни'з'іла! // 'нашо'ж ти 'кажу / гад / сп'л'аў?! / га? // це'ж ш'панка от'а'кого 'вишин'а // і'во'ни 'дуже 'ран'і посп'івайут / ва'рен'а 'дуже 'добре* (49). Назва *ш'панка* засвідчена в УЛМ [СУМ 11, с. 514], однак на території середньонадбужького ареалу *'вишин'а* цього сорту більше відома як *пат'лачка* (1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 12, 15, 17, 18, 19, 20, 23, 29, 30, 32, 34, 45, 48, 53, 55, 57, 65, 66, 67, 68, 70), у мн. – *пат'лач'ки* (17, 22, 26, 33, 38, 39, 46, 47, 52, 72), рідко – *пат'лачки* (19, 24). Варіанти назви – *пат'лата* (63, 64, 70, 71, 73, 74); *пат'лак* (9), у мн. – *пат'ла'ки* (9, 13, 51, 69). Спорадично фіксуємо слова *кла'пачка* (23, 25, 37, 45, 51, 53), у мн. – *клапач'ки* (46, 53, 56) і *клап'а'ки* (19, 21, 37, 51). Рідко цю вишню називають *кла'патою* (28, 63). Очевидно, такі назви виникли внаслідок метафоричного перенесення значення слова за подібністю. Для сорту характерні великі кисло-солодкі ягоди. У низці обстежених говірок вишня відома і як *кол'іроўка* (2, 6, 7, 14, 15, 20, 26, 40, 46, 53, 55) [ФВ – *кал'іроўка* (19, 31, 37)]. Дехто, називаючи сорт, надає перевагу формі мн., напр.: *кол'о'роўки* (8, 16, 47) [ФВ – *кол'іроўки* (38, 39, 50, 52)]. Подекуди цю вишню називають *кол'і'рованою* (11, 12, 42, 45, 51, 53, 69), [ФВ – *кал'і'рована* (36, 37)], *кол'і'зованою* (64) або *кол'о'ровою* (47). Водночас жителям обстежених населених пунктів відома *прос'та* (6, 10, 11, 15, 19, 25, 26, 27, 36, 37, 40, 48, 49, 53, 59, 63, 64, 65, 66, 67, 70, 71, 73, 74), подекуди – *п'роста* *'вишин'а* (1, 2, 3, 4, 5, 9, 14, 31, 32, 34, 51, 55, 70); у мн. – *прос'т'і* (38, 45, 47, 52, 53) [ФВ – *прос'т'і* (17, 21, 22, 23, 24)]. Спорадично ягода відома як *прос'т'ачка* (1, 3, 8, 11, 12, 42, 53, 68), у мн. – *прос'т'ач'ки* (47, 56, 57); *прос'тачки* (47). Також записуємо назви *прос'т'а'ки* (13, 23, 26, 69, 72) і *прос'тен'к'і* (46). В одній західностеповій говірці фіксуємо

назву *прос'тушка* (31). Інформанти порівнюють: *йе патлач'ки і прос'т'і 'вишн'і* (17), *прос'т'ачка / во'на мен'ш'і йаг'ід'ки / а ў пат'лачки ви'лик'і* (1).

Також на території Середнього Надбужжя культивують *'вишн'у ш'чепу* (20). Зрідка вона відома як *ш'чеплина* (74) [ФВ – *ш'чепл'ана* (7)]. Серед інших різновидів рослини відомі: *'дичка* (9, 15, 61), де назва засвідчує походження рослини; *м'і'чур'інка* (16, 22, 23) – сорт, виведений ученим І. В. Мічурінін. Фіксуємо й назви вишні, мотивовані топонімами, скажімо, *укра'їн'с'ка* (18, 32, 61) або *укра'їнка* (22); *мол'даўс'ка* (18); *м'іл'і'топол'с'ка де'сертна* (60); *о'дес'ка* (30, 32, 33, 34, 36) [ФВ – *о'дес'ка* (31)], остання з яких за часом дозрівання – *'ран'а* (33, 34, 36), за розміром – *к'рупна*, на смак – *с'латка* (34). Інформанти пригадують, що в ареалі трапляється також *ки'таїс'ка* (2, 11, 12, 26, 51) або *ко'реїс'ка* (11) *'вишн'а*, і додають: *'вишн'і йе кол'і'роўки / здо'ров'і / к'рупн'і 'чорн'і // йе р'і'ден'к'і та'к'і ни'зен'к'і вишен'ки / жоўтен'к'і та'к'і с'куш'чом / китаїс'к'і* (2); *ки'таїс'ка 'вишн'а / ки'таїс'ка 'виши'ен'ка / це ма'лен'ка волок'ниста / кушчо'ва 'вишн'а* (26, 51). Дехто диференціює сорти за кольором ягід: фіксуємо назви *'вишн'і 'чорної* (20, 29, 58), *прос'тойі 'чорної* (36) і *'розовойі* (53, 58).

Семеми 'плодове дерево роду вишень родини розових' і 'соковита ягода, схожа на вишню – плід цього дерева' в говірках Середнього Надбужжя, як і в УЛМ [СУМ 11, с. 308], реалізовані лексемою *че'реши'а* (2, 5, 6, 8, 10, 11, 14, 17, 18, 26, 27, 28, 34, 35, 37, 38, 39, 40, 42, 43, 44, 46, 51, 52, 54, 56, 59, 60, 61, 62, 63, 71) [ФВ – *че'реши'а* (3, 17), *чи'реши'а* (1, 2, 3, 4, 9, 45, 48, 49, 50, 53, 55, 56, 57), *чи'реши'а* (6, 7, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 29, 30, 31, 32, 33, 35, 36, 41, 47, 58, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 72, 73, 74), *ч'і'реши'а* (31)], зменш.-пестл. форма – *чи'реши'ен'ка* (17). У досліджуваному ареалі засвідчуємо для позначення названих сем слово *'черех* (8, 11, 62, 63, 64, 67) [ФВ – *'чери'ех* (2, 23, 45, 52, 53, 55, 56, 58, 59, 68, 69, 70, 71, 73)]. Т. Л. Хлівнюк розповів: *о'с'о йа'к'шо п'і'дете до'д'іда 'цего / 'Кол'і 'Бад'ола / ў'н'ого та'ка чи'реши'а 'зараз рас'на / та'к'і ўкус'н'і чи'реши'ні со'лодк'і! // і'вишн'і ў'н'ого там // ни'знай'у чо н'і'х'то ни'зі'р'ваў / ни'по'м'іг' йо'му // 'дуже / йа ў'чора буў ў'н'ого* (47). Справді, пан Микола підтвердив: *ў'мени он'з'о одна чи'реши'а та'ка рас'на бу'ла / шо'в'ідрами но'сили ўс'і // а'во'на чут'-чут' гир'кен'ка / ну / 'дуже 'добра / та'ка бу'ла за'ц'ві'ла / шо'б'іло ўс'о / а'то'д'і / йа'к чи'реши'ні ў'же дос'н'іли / а'во'ни к'рупн'і та'к'і / ха'рош'і і'на'чали 'сипатис'а / бо ни'можут' во'ни у'держатис'а / та'ка ў'же бу'ла рас'на / страш'не 'д'іло / та'ї хо'дили о'с'о х'лоп'чики су'с'іди тут і'ўс'і но'сили 'в'ідрами* (47). Під час дослідження ми з'ясували, що *чи'реши'а* / *йа'к с'к'істоч'ки ви'ростай'т / во'на гир'ка 'буде // а'д'л'а 'того / шо'б'во'на / то'й'їй ш'чепл'ат с'ха'роши'м сор'том* (70). Інформанти порівнюють: *са'ма чи'реши'а др'іб'на // а'т'і / шо'ў'же 'вивидин'і сор'то'в'і / во'ни к'рупн'і і'ї'х / шо'б'в'ідр'ізнити на'чали назив'ати 'черихами* (23); *то'ч'ерих / йа'к'шо 'ран'і: і / о'т'і к'рупн'і / це 'черихи назив'ай'т / во'ни кал'і'роўки 'т'іпа // а'йа'к'шо че'реши'а са'ма по'соб'і / це че'реши'ні // 'каж'им 'ч'ерих / у'нас ў'же йа'к по'н'ат'і'є / шо'то здо'ров'і* (2); *'ч'ери'ехи бу'ває / то'йа'к 'розов'і // на'них ўс'і'гда 'каж'ут 'ч'ери'ехи»* (45); *'ч'ерехи 'жоўт'і ви'лик'і* (8); *йе кол'і'рован'і че'реши'ні / 'жоўт'і / чи'р'won'і // на'них ше'каж'ут 'ч'ери'ехи* (51); *'ч'ерех / то ш'чепу* (11); *ш'чеплена ви'лика / 'ч'ерех* (63, 68); *че'реши'ні / 'чорн'і / а'ч'ери'ехи / че'р'won'і* (53); *йе г'ірк'і / а'йе 'ч'ери'ехи во'ни назив'ай'уц':а // чи'р'won'і / 'ч'ери'ехи // а'т'і / шо'до'сти'г'ай'ут 'чорн'і / то прос'т'і чи'реши'ні* (55) тощо. Принагідно в говірці с. Лугова Бершадського р-ну Вінницької обл. фіксуємо деякі історичні факти: *ў'нас си'ло 'дуже зб'ід'н'іло 'п'іс'л'а с'тал'ін'с'ких тих рип'рес'ії / то'д'і йа'к / то'д'і'ж бу'ли на'логи на'де'рева / ў'нас бу'ло 'дуже ба'гато сад'к'іў / а'то'д'і 'кину'ли на'логи на'ди'рева і'л'уди ўс'о ви'рубали // то ў'нас / ра'н'іше / за'л'омого ди'тинства / дес' о'с'о ро'ки ш'й'їс'ат'і / то ў'нас буў о'дин 'ч'ерих на'ўс'о си'ло / ў'сад'ку / там 'д'ат'ко 'Тол'а поса'ди'ў йо'го над / то'це ў'нас бу'ло / хто ни'й'їў 'ч'ериха / то'ї ни'ў'м'і'є п'ливати / там т'реба бу'ло 'чири'з р'і'чку пири'би'ратис'а і'ўс'о / то'це буў та'к'і'й с'т'імул на'учитис'а п'ливати / 'метра ч'і'тири т'реба бу'ло про'п'ли'сти до'тойі осо'ки і'там пири'б'іхти / в'ідо'л'мати ги'л'аку / на'зад пири'п'ли'сти і'с'ц'ейі сторо'ни 'с'істи 'йісти ў'же // йо'го так об'ло'мали то'ї 'ч'ерих бу'ли...* (68). У говірці

с. Чемерпіль Гайворонського р-ну Кіровоградської обл. зауважують, що *черехи* / *це т'і* / *шо ўд'ісос'муз'і* / *дик'і* // *чор'нен'к'і з'ір'кен'к'і та'к'і* // *йїх* *можна* *їїїсти* (17). Так само пояснюють слово *черих* і жителі сіл Ухожани та Чернече Балтського р-ну Одеської обл. Однак у більшості обстежених говірок дотримуються думки про те, що *черих* / *це к'рупний* / *а чирешн'а* / *це ма'лен'ка чор'нен'ка* / *нуї чир'вона бу'вайє* (69).

На території Середнього Надбужжя сорти черешні диференціюють за часом дозрівання рослини, вирізняючи *ран'у* (1, 5, 7, 8, 11, 15, 16, 17, 20, 26, 57, 64, 66, 70, 71, 73) [ФВ – *ран'а* (6, 18, 36, 37, 38, 48)], *маїс'ку* (1, 11) або *маїку* (22), *скорос'н'елку* (45, 53), *сиред'ну* (8, 36, 53), *н'із'н'ішу* (17, 45) й *н'із'ну* (7, 8, 20, 36, 48, 57, 66, 71). Диференційна ознака (ДО) «походження рослини» вплинула на опозицію *кол'їрована чирешн'а* (13, 51, 58, 67) / *кол'о'роўка* (47) [ФВ – *кол'їроўка* (48), *кал'їроўка* (2)] : *прос'т'ачка* (13). ДО «розмір плоду» спричинила протиставлення *м'ілка чирешн'а* (27) : *крупноплодна чирешн'а* (54).

За смаковими якостями черешні вирізняють сорти *солотк'і* (9, 12, 70, 73), *нап'їс'олотк'і* (12) й *з'ір'к'і* (9) [ФВ – *гир'к'і* (6, 70, 73)], вони ж *гир'куч'і* / *йак по'лин* (6), де останні – це *дички* (19), *дик'і* (5, 26, 45, 51, 68), *дикорос'туч'і* (57), *дик'і чорн'і* (60, 67) або *чорн'і л'ісов'і* (26, 72, 74) *чирешн'і*. Інформанти уточнюють, що *дик'і* / *то гир'ка ха'роша та'ка* *добра* (5); *дик'і чирешн'і* *йє солотк'і* / *йє з'ір'к'і* (51).

Колір плоду є ще одним важливим чинником для найменування сортів рослини. В обстеженому ареалі черешні вирощують *жсоўт'і* (1, 2, 3, 5, 6, 7, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 36, 37, 38, 39, 40, 42, 45, 46, 52, 53, 54, 56, 59, 63, 66), *б'іл'і* (1, 3, 7, 9, 11, 13, 26, 45, 46, 53, 56, 61, 62, 64, 69, 70, 72, 74), *жсоўто-б'іл'і* (73), *розов'і* (7, 15, 17, 18, 33, 39, 45, 52, 53, 63, 67, 69), *к'рас'н'і* (7, 19, 26, 32, 34, 37, 38, 52, 53, 74), *чир'вон'і* (53, 63) [ФВ – *чир'вон'і* (5, 12, 14, 15, 16, 17, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 28, 29, 30, 33, 36, 40, 42, 46, 61, 64, 66, 72, 73)], *жсоўто-чир'вон'і* (51), *темн'і* (45, 59), *темно-чир'вон'і* (69, 73), *бордов'і* (26), *виш'н'ов'і* (62), *ко'ричн'ов'і* (33), *син'і* (15), *чорн'і* (1, 2, 6, 7, 9, 12, 13, 16, 26, 39, 45, 46, 53, 55, 62, 72). Репрезентуючи назви плодів черешень за зовнішніми особливостями, інформанти послуговуються найменуваннями: *чирешн'і рум'яне* *личко* (22), *з'бочком* (69), *з'бочком чирво'нен'ким* (14), *с'к'расним бочком* (31), *чирвоно'бок'і* (15), *красно'бок'і* (11), *краснош'чок'і* (3) або *краснош'чочки* (3) тощо. У двох говірках Середнього Надбужжя на позначення черешні, що має плоди жовтого кольору, було зафіксовано сучасні назви *дроґан* (18) і *драґана* (22). Подекуди фіксуємо черешні сорту *вал'ер'її ч'калоў* (10, 18, 22) або *ч'калова* (26, 40, 60, 65), названі іменем відомого льотчика. Вони мають червоні ягоди.

Лексема *шоўковиц'а* (ВАГ) реалізує семіми 'листяне дерево з їстівними плодами, листям якого годують гусінь шовкопряд'а' й 'солотк'і або кисло-солотк'і білі, рожеві або темно-фіолетові соковиті ягоди цього дерева': *ва'реники ха'рош'і ш:оўковиц'ойу* (16). Подекуди фіксуємо говіркові ФВ указаної літературної назви – *шол'ковиц'а* (31, 35), *шо'ковиц'а* (49), *шо'коўниц'а* (49); засвідчуємо і назву *шоўкун* (7, 49, 57). За свідченням інформантів, *шоўковиц'а* / *йа'ка* *дуже* *р'ітко плодо'носит'* і *у'нейі* *дуже ви'лик'і* *йагоди* / *нази'вайц'а шоўкун* (57). У трьох говірках поряд із загальновідомою назвою рослини було зафіксовано слова *тука* (45), *тута* (51) і *морма* (73). Остання назва, очевидно, є ФВ діалектизму *морва* [СУМ 4, с. 800]. Знавці уточнюють: *морус* *ал'ба* / *морус* *н'ігира* // *ал'ба* / *б'іла* // *морус* / *це шоўковиц'а* / *а* *морус* *ал'бум* / *це шоўковиц'а* *б'іла* / *морус* *н'ігира* / *шоўковиц'а* *чорна* // *йакшо ти* *пишиш шоўковиц'а* / *то це* *морус* *і* *ел* / *це* *назва* *л'їней* / *Л'їней даў* *назву* *йїї* / *Карл* *Л'їней* (23).

Сорти цієї рослини, поширені в середньонадбужькому ареалі, мовці вирізняють переважно за кольором ягід: *у'нас там* *коло* *ф'їртки* / *це ше* *по'коїний* *д'едушка* / *Гу'дима* / *то поса'диў буў* / *три сор'ти шоўковиц'і* / *туди* / *розова* / *б'іла* / *цеї* / *о'ц'а* *син'а* *була* *к'раїн'а* / *н'є* / *на'верно* *ни* *к'раїн'а* / *бо* *йїхаў* *п'їаний* *трахто'р'іст* *ур'їзаў* / *та* *ї* *з'р'їзаў* // *йїхаў* *д'ругий* / *із* *в'іт:и* / *тоже* *п'їаний* / *тоже* *з'р'їзаў* // *кажу* / *хлопц'і* / *ви'шо* *їзд'ївайитис'а* *над* *д'ідом?!* // *в'ін* *кажу* *три сор'ти поса'диў* // *ну* *кажут* *ни* *тирижи'вай*

¹ган:о / *ше одну лишили!* (6). Інформація про те, що *йе б'іла шоу'ковиц'а і чорна / бо ў'мени ў'дома йе / а ў'як йіх фам'іл'ійі йаў н'іколи ни ін'т'ір'ісу'ваўс'а* (18), актуальна для всіх обстежених населених пунктів. Найменування сортів шовковиці репрезентовані низкою кольороназв: у Середньому Надбужжі культивують *б'ілу* (ВАГ, крім 3, 34, 37, 41, 43, 44, 49, 50, 51, 54, 55, 62) [зменш.-пестл. форма – *б'ілен'ка* (47)], *чисто'б'ілу* (55), *жоўту'вату* (11), *жоўту* (7, 10, 26, 57), *розову'вату* (2, 52), *ро'зовату* (2), *розову* (6, 8, 10, 12, 15, 17, 26, 36, 37, 45, 47, 48, 51, 53, 55, 56, 67, 68, 69, 73), *ро'жеву* (42, 45), *к'расну* (11, 26, 48), *чер'вону* (59) [ФВ – *чир'вона* (19, 21, 39, 40, 46, 53, 57, 71)], *виш'н'ову* (55), *ф'іо'летову* (64), *с'і'р'ен'ову* (24), *син'у* (2, 6, 14, 15, 26, 27, 30, 31, 32, 33, 35, 45, 53, 67), *с'іру* (15), *чорну* (ВАГ, крім 3, 6, 7, 29, 30, 31, 34, 35, 39, 40, 41, 43, 44, 48, 49, 50, 54, 57, 62, 68), *темну* (45), *добре темну* (45), *ра'бу* (37, 53) [зменш.-пестл. форма – *ра'бен'ка* (47)] тощо.

За часом дозрівання рослини традиційно вирізняють *ран':у* (52) [ФВ – *ран'а* (36)], *серед'н'у* (36), *п'із'н'ішу* (52) та *н'із'н'у* (36) *шоу'ковиц'у*. Подекуди фіксуємо найменування *кол'ор'ована* (51) [ФВ – *кол'і'рована* (34, 53)] та *наш'чепл'ана* (7), яка зазвичай *к'рупна* (13, 32); а також – назви *прос'та* (51) або *п'роста* (34) і *дичка* (53), ягоди такої *шоу'ковиц'і* – *м'елк'і* (32).

У говірках середньонадбузького ареалу значення 'плодове дерево, що росте на півдні' та 'жовтогарячий сочистий плід цього дерева з великою кісточкою, солодкий на смак' реалізовані в іменникові жіночого роду *абри'коса* (1, 2, 5, 6, 7, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 22, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 33, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 51, 52, 56, 61, 63, 64, 65, 66, 67, 70, 71, 72, 73, 74) та в іменнику чоловічого роду *абри'кос* (45, 48, 49, 51, 53, 54, 57, 58, 59, 60, 62, 68, 69), що збігаються з нормами УЛМ [СУМ 11, т. 1, с. 5], скажімо: *йес'т' на'роднос'т'і / йа'к'і ў'жи'вали абри'коси / доўго'жили // на'род'н'іс'т' хузна* (11). Спорадично в обстежених говірках записуємо ФВ *обри'коса* (17, 20, 25, 31, 58, 59, 66, 70), *гобри'коса* (9), *бри'коса* (17, 53), *абр'і'коса* (26), *абир'коса* (11, 17, 19, 20, 21, 23, 24, 26, 27, 32, 34, 46, 47, 50, 53, 55, 67), *обир'коса* (2, 3, 7, 15, 16, 26, 45, 55) [зменш.-пестл. форма – *обир'коска* (4)], *гобир'коса* (70), *бир'коса* (17, 49). Водночас ми записали назву *мурел'і* (1, 19, 22, 24, 29, 38, 39, 40, 63, 64, 65, 69, 72, 73) зі значенням 'дрібні абрикоси' (22), напр.: *ран'ше була мурел'а / ми ни з'нали / шо та'ке абир'коса* (19), *да / абри'коса / ну / ў'су'с'ід'н'ому сил'і кажут мурел'а // ў'ус'т'і // там ў'же мурел'а / о'с'о / ми по'й'хали ма'лим / нима'лим там / с'к'іл'ки там бу'ло? / п'ят' / с'ім 'рок'іў / н'е / с'ім / 'в'іс'ім 'рок'іў / по'й'хали ў'фут'бол г'рати там / до х'лопчик'іў там // 'каже ми'н'і / шо ў'дем / по'й'мо мурел'іў // ух'ти! / це шос' та'ке?! / манда'р'ін на'верно! / мурел'а / ну шо це та'ке? / шо ми це та'ке 'може 'бути?! // при'ходимо / це ми 'кажу абри'коси // йа'к'і абри'коси / дур'ний / це мурел'і // ше ў'др'іб'н'і та'к'і* (68). Подекуди в говірках Середнього Надбужжя значення 'дикі абрикоси; дички' реалізує назва *зензури* (53, 59) [ФВ – *зензори* (51), *зензур'і* (54), *жин'зур'і* (57)], напр.: *'каже / шо ў'й'ў / 'зензури* (53), *абри'коси / йа'к'і са'м'і нас'і'вайуц'а і д'уже др'іб'нен'к'і / називайуц'а жин'зур'і* (57). Зовні ці ягоди плямисті. Інші назви – *дички* (56), *дик'і* (5), *дикорос'туч'і абри'коси* (57).

За часом дозрівання традиційно вирізняють *ран':у* (7, 8, 11, 16, 23, 26, 30, 35, 45, 52, 55, 60, 72, 73) [ФВ – *ран'а* (36, 48)], *скорос'п'елку* (53), *серед'н'у* (36, 45) [ФВ – *серед'н'а* (30, 53, 60, 61, 72, 73) і *с'ред'н'а* (11)], *п'із'н'ішу* (11, 16, 52, 55, 73), *ше п'із'н'ішу* (55), *н'із'н'у* (3, 7, 8, 23, 26, 30, 45, 48, 57, 60, 72) й *о'с'ін':у* (53) *абри'косу*. Плоди *ран':ойі абри'коси* великі, тому їх називають *г'ігантами* (57).

Щодо інших видів рослини інформанти зауважують: *абир'коси йак обир'коси / ну / 'разних ў'них ни'має / здо'ров'і обир'коси / йе др'іб'н'і / кол'ор'оўка / ви'лик'і обир'коси / та'к'і ма'лен'к'і абир'коси* (2); *абир'коси ў'нас 'діл'ат на'прос'т'і і кол'і'роўки // прос'т'і і кол'і'рован'і* (51); *ми з'найим / шо кал'і'роўка / це ў'же к'рупна / здо'рова* (2). Отже, на території Середнього Надбужжя поширені *абри'коси кол'ор'оўки* (2, 8, 16, 17, 47) [ФВ – *кол'і'роўка* (3, 7, 12, 17, 20, 21, 24, 25, 26, 33, 48, 51, 52, 53, 69) і *кал'і'роўка* (2, 19, 31)], вони ж – *кол'і'рован'і* (11, 28, 34, 38, 39, 40, 42, 45, 53, 56), *кал'і'рован'і* (35, 37) або *кол'і'зован'і*

(64). Плоди така рослина дає *ви'лик'і* (8, 52, 69), *к'рупн'і* (11, 12, 17, 32, 53), як і *ш'чеплина абри'коса* (68, 74) або *ш'чеп* (7, 63). Протиставлене цим назвам найменування *абри'коса ниш'чеплина* (68) або *прос'та* (7, 17, 21, 24, 25, 26, 28, 31, 33, 38, 40, 47, 51, 53, 63, 64, 67, 74) [ФВ – *п'роста* (34, 37, 45)], вона ж – *прос'тачка* (19, 47) [ФВ – *прос'т'ачка* (39, 42, 47), *прос'тучка* (35)]. Така рослина дає *др'ібн'і* (11), *м'іл'к'і* (12, 20, 52, 53) [ФВ – *м'ел'к'і* (32)], зменш.-пестл. форма – *м'ілен'к'і* (38, 53) плоди.

ДО «колір» спричинила розрізнення таких назв абрикосів: *св'ітло-жсоўт'і* (36), *жсоўт'і* (36, 50, 72), *жсоўт'і з'розовим* (72), *чир'воно'бок'і* (36) або *рум'йане личко* (22). За зовнішньою схожістю з іншими рослинами фіксуємо *абир'косу ба'нан* (23) та *перс'іконо'д'ібну абри'косу* (10). Подекуди назви сортів рослини мотивовані топонімами, скажімо, *кий'їс'к'і ран'і* (54), *кий'їс'к'і* (61) *абри'коси* чи *ана'насний ц'ур'уп'ін'с'кий абри'кос* (60). Якісні характеристики плоду зумовили виникнення словосполучки *абри'коса з нит'ками* (5).

Семемі 'садове і лісове плодове дерево або кущ з соковитими плодами переважно фіолетового або жовтого кольору з великою довгастою кісточкою' і 'плід цього дерева або куща' реалізовані лексемами *слива* (ВАГ, крім 2, 6, 16, 41, 43, 44, 46, 50, 52, 54), *слиўка* (2, 3, 5, 6, 7, 8, 15, 16, 17, 19, 21, 26, 27, 30, 31, 32, 34, 37, 39, 43, 45, 46, 47, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 61, 63, 66, 67, 72, 73), зменш.-пестл. формою *сливочка* (5, 14, 63). Принагідно записуємо слово *сли'є'н'а* (53) зі значеннями 1) 'молоді паростки слив': *сли'є'н'а / це ц'і 'паростки і'дут' / молод'н'ак і'де*; 2) 'алкогольний напій': *сли'є'н'а / то'це на'л'ї'ку 'робл'ат* (53). Названі лексеми засвідчені в УЛМ [СУМ 9, с. 350–351].

Широко культивована в обстеженому ареалі *слива у'горка* (1, 2, 7, 10, 11, 15, 19, 22, 23, 29, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 40, 54, 57, 66, 68, 71, 72), вона ж – *у'горс'ка* (2, 67) або *горс'ка* (2, 3, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 17, 18, 20, 21, 23, 25, 26, 27, 28, 39, 42, 45, 46, 47, 51, 52, 53, 55, 58, 59, 60, 61, 63, 64, 65, 68, 69, 71, 73, 74). У говірці с. Бандурове Гайворонського р-ну Кіровоградської обл. ці самі сливи відомі як *в'ін'д'ір'ки* (2) (офіційна назва сорту – «Венгерка»). Інформанти описують їх так: *бу'ли ц'і / шо'каж'ут у'горки / ў'нас нази'вали'с' горс'к'і* (68); *йе 'горс'к'і нази'вай'у'а / шо'к'істка в'іста'йе* (2); *чос' слиў'ки ў'нас 'тоже / ро'дили 'ран'че / то'ка'зали 'горс'ка слиў'ка / шо в'ід'к'істочок в'ідста'вала // йа 'дуже 'л'убл'у ва'рен'а / йа та'ка / шо'йа ў'с'о 'л'убл'у / а'ли ц'ей / а'ти'пер чос' во'на пири'велас'а / о'це 'т'іл'ки почи'на'ют 'син'іти і'ў'с'о // гобли'т'іли і на'ц'ему край* (6); *йе 'горс'к'і / на'б'іл'ше / це ў'нас на'б'іл'ший 'сорт / йа'киї викорис'товуй'и'ц'а / це 'горс'к'і* (51).

Вирощують також *сливу чер'кушу* (9, 17, 53) [ФВ – *чир'куша* (2, 3, 5, 6, 8, 12, 13, 17, 18, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 30, 33, 38, 39, 45, 47, 51, 56, 57, 58, 59, 63, 64, 65, 67, 71, 72, 73, 74)], плоди якої *продоў'у'ват'і* (17). У говірках Середнього Надбужжя відома також *слиўка д'рис'л'аў'ки* (53). Інформанти зазначають, що *дри'є'с'л'аў'ки* (17, 26, 39, 47, 51, 55), рідше – *дри'є'с'л'аў'ки* (15) – це дикі сливи: *'кул'ки і д'рис'л'аў'ки // ми 'каж'им / д'рис'л'аў'ки // ну / йа ни з'най'у / йак бу'де по-на'учному // д'рис'л'аў'ки / це 'сам'і ста'р'і слиў'ки // 'сам'і 'перш'і слиў'ки / це д'рис'л'аў'ки* (51); *слиў'ки йе / жсоўт'і слиў'ки / йе кол'і'рован'і слиў'ки / йе д'рис'л'аў'ки нази'вай'ут слиў'ки / чир'куш'і / а'ц'і шо д'ри'є'л'у'й'у'а / гет' ни з'най'у йак на'з'вати / бо д'рис'л'аў'ки / то'та'ка во'на ро'сте / досп'і'ває і'мн'а'гус'ін'ка та'ка / 'к'істка в'ід'нейі ни в'ідста'йе* (6); *дри'є'л'ав'ки 'дуже 'ран'і / і'во'ни / ко'лис' 'йіли / йіх / а'те'пер во'ни / шос' йа і не'бачу йіх / 'дуже цв'і'тут / а'де во'ни д'і'вай'у'а йа не з'най'у чи йіх 'може пташ'ки зби'рай'ут?* (17).

У процесі номінації сортів сливи домінують такі ознаки, як форма й розмір плоду, напр.: *йе бан'ки / бан'оч'ками слиў'ки / та'к'і / йак бан'ки*» (2). По-іншому сливу називають *'бан'ка* (5, 8, 34, 51, 69, 70, 72, 73), зменш.-пестл. форма – *'бан'очка* (3, 7, 11, 15, 24, 38, 48, 50), рідше – *бан'ката* (67), *ба'н'анка* (64), *'банка* (70), *'баничка* (9), *'банкова* (70). Носії говірок зауважують, що *бан'ки зародили // бан'ки / це та'к'і доў'ген'к'і сливоч'ки / ха'рош'і* (5). Інформанти пригадують і порівнюють: *'сливи 'зараз у'пали / 'сливи 'зараз ў'нас ў'п'ринци'ті з'нищи'чу'а ў'с'і / во'ни ў'нас не'ро'д'ат та'к'і / йак ро'дили ў'мому 'д'ейтв'і / ў'нас то'д'і бу'ли бан'ки бу'ли // це бу'ла 'дика рос'лина / це во'на ск'р'із' рос'ла / по'меж'ах в'із'д'е* (68).

Також вирізняють *к'ругл'і сливи* (7, 42, 48). Просту сливу зрідка називають *'кул'койу* (45). Відомі на території середньонадбузького ареалу і сливи *коби'ли* (2) або *коби'л'охи* (5, 26, 49, 59, 73), що мають великі плоди. Слива з маленькими плодами відома як *'гул'ка* (63), *тернос'лива* (53) або *ти'рен* (67).

За кольором плоду сливи вирізняють *'б'іл'і* (2, 7, 8, 11, 12, 13, 17, 19, 21, 23, 24, 26, 27, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 45, 48, 50, 53, 63, 66, 67, 73), які зазвичай *со'лотк'і 'дуже* (8) і *к'рупн'і* (8); *зи'лен'і* (23), зменш.-пестл. форма – *зеле'нен'к'і* (59); *'жоўт'і* (10, 15, 18, 20, 21, 26, 32, 45, 46, 49, 51, 53, 55), *жоўту'ват'і проз'рачн'і* (11); *'розов'і* (12, 13, 34, 35); *чир'won'і* (24); *чир'wоно'бок'і* (48); *'син'і* (2, 10, 11, 16, 19, 21, 23, 30, 32, 33, 35, 36, 48, 66, 67); *'чорн'і* (11), зменш.-пестл. форма – *чор'нен'к'і* (55); *'темн'і* (11) тощо. Подекуди фіксуємо офіційні найменування сортів: *ренк'лод 'жоўтиї* (18, 60); *ринк'лод зи'лений* (22), *ринк'лод ал'тана* (22).

За часом дозрівання плодів вирізняють сливи *'ран'і* (11, 37, 52) або *'ран'і* (36), *н'із'н'иш'і* (11), *'н'із'н'і* (36, 37), *о'с'ін'і* (5, 53) – *о'с'ін'і слиў'ки / шо в'ід'к'істо'чок в'ідста'йут* (53); *спас'іў'ки* (5); *празни'ков'і* – *празни'ков'і / т'і / шо'ає на'празник досп'івайут* (52). За ДО «спосіб виведення рослини» назви слив, як і більшість садових культур, утворюють опозицію *ш'чена* (5) / *ш'чеплина* (74) / *кол'і'рована* (34, 38, 51) : *прос'т'і сливи* (45).

Серед офіційних назв рослини фіксуємо сорт круглої сливи – *'ан'а шпет* (18); солодкої – *укра'йін'с'ка ди'сертна* (18). За смаковими якостями сливи вирізняють *со'лотк'і* (25, 27, 42) або *с'латк'і* (58) та *'кисл'і* (25). Назва сорту *чорнос'лиў* (26) [ФВ – *чор'нос'л'іў* (70)] засвідчує подальше використання плодів рослини в кулінарії.

Висновки й перспективи. Отже, під час дослідження зафіксовано та введено до наукового обігу назви (і фонетичні еквіваленти деяких із них) вишні, черешні, шовковиці, абрикоси, сливи, а також їхніх плодів і сортів, збережених у говірках середньонадбузького ареалу; проаналізовано лексичні й семантичні особливості відповідних говіркових найменувань; репрезентовано функціонування їх в оригінальних говіркових матеріалах, цінних для діалектології, лексикології, етнографії, садівництва та ін. Збережені в говірках Середнього Надбужжя найменування мають лексичні паралелі в українській літературній мові, зберігаючи при цьому низку фонетичних і лексико-семантичних відмінностей. Просторове поширення заналізованих назв засвідчує активну взаємодію східно-подільських і західностепових говірок. Перспективу подальших досліджень убачаємо в продовженні аналізу назв садівини в говірках указанного ареалу.

Перелік обстежених населених пунктів та їхня нумерація

Кіровоградської обл. Гайворонського р-ну – м. Гайворон (1), с. Бандурове (2), с. Березівка (3), с. Берестяги (4), с. Долинівка (5), с. Жакчик (6), смт Завалля (7), с. Казавчин (8), с. Котовка (9), с. Мошене (10), с. Салькове (11), с. Солгутове (12), с. Соломія (13), с. Таужне (14), с. Ташлик (15), с. Хашувате (16), с. Чемерпіль (17), с. Червоне (18); **Благовіщенського р-ну** – м. Благовіщенськ (19), с. Богданове (20), с. Великі Трояни (21), с. Вільхове (22), с. Йосипівка (23), с. Кошаро-Олександрівка (24), с. Мечиславка (25), с. Сабатинівка (26), с. Синицівка (27), с. Синьки (28); **Голованівського р-ну** – с. Люшнювате (29); **Вільшанського р-ну** – с. Калмазове (30). **Миколаївської обл. Первомайського р-ну** – м. Первомайськ (31), с. Кінецьпіль (32), смт Підгородна (33), с. Чаусове Друге (34); **Арбузинського р-ну** – с. Благодатне (35), с. Зелена Поляна (36); **Кривоозерського р-ну** – смт Криве Озеро (37), с. Бурилове (38), с. Красеньке (39), с. Курячі Лози (40). **Одеської обл. Любашівського р-ну** – смт Любашівка (41), с. Гвоздавка Перша (42), с. Зеленогірське (43), с. Ясенове-2 (44); **Савранського р-ну** – смт Саврань (45), с. Байбузівка (46), с. Вільшанка (47), с. Дубинове (48), с. Йосипівка (49), с. Кам'яне (50), с. Концеба (51), с. Неділкове (52), с. Осички (53), с. Полянецьке (54), с. Слюсареве (55); **Балтського р-ну** – с. Піщана (56), с. Пужайкове (57), с. Ухожани (58), с. Чернече (59). **Вінницької обл. Чечельницького р-ну** – смт Чечельник (60), с. Білий Камінь (61), с. Ольгопіль (62); **Бершадського р-ну** – с. Баланівка (63), с. Бирлівка (64), с. Велика Киріївка (65), с. Джулінка (66), с. Кидрасівка (67), с. Лугова (68), с. Мала Киріївка (69), с. Осіївка (70), с. Поташня (71), с. Ставки (72), с. Устя (73), с. Флорине (74).

Список використаної літератури

1. Абрамян Ю. В. Динаміка номінацій традиційного сільського виробництва в українських східнослов'янських говірках : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01. Луганськ. 2011. 20 с.
2. Гриценко П. Е. Генезис и семантическая структура сельскохозяйственной лексики украинских западнестепных говоров : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.02. Киев. 1980. 29 с.
3. Дакі О. А. Ботанічна лексика в українських говірках межиріччя Дністра і Дунаю : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01. Київ. 2014. 16 с.
4. Дзензелівський Й. О. Назви сільськогосподарських культур у говорах Закарпаття. *Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae*. Budapest : Academiai Kiado, 1960. T. VI. S. 113–143.
5. Козачук А. А. Сельскохозяйственная лексика говоров Волыни : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.661. Киев. 1971. 19 с.
6. Косаківський В. А. Традиційні господарські заняття українців Південно-Східного Поділля (за матеріалами містечка Чечельник) [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://mue.etnolog.org.ua/zmist/2009/125.pdf>.
7. Кушмет М. С. Сільськогосподарська лексика українських східностепових говірок : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01. Донецьк. 2014. 20 с.
8. Сердега Р. Л. Сільськогосподарська лексика в говірках Центральної Слобожанщини (Харківщини) : монографія. Харків : Монограф, 2012. 218 с.
9. Терешко Л. С. Українські говірки Південного Побужжя (в межах Кривоозерського району Миколаївської області) : дис. ... канд. філол. наук / Одеський державний університет імені І. І. Мечникова. Одеса. 1954. Ч. 1–2.
10. Тищенко Т. М. Подільсько-середньонадніпрянське суміжжя у світлі ізоглос : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01. Київ. 2003. 19 с.
11. Ткачук М. М. Ботанічна лексика говірок Чорнобильської зони : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01. Київ. 2011. 20 с.
12. Фрукт // Матеріал з Вікіпедії [Електронний ресурс] / Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D1%80%D1%83%D0%BA%D1%82>.

Джерела

13. АУМ – Атлас української мови : у 3 т. Київ : Наукова думка, 1984–2001. Т. 1–3.
14. СУМ – Словник української мови: в 11 т. / За ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970, 1973, 1978, 1980. Т. 1, 4, 9, 11.

References

1. Abramian, Yu. V. (2011). *Dynamika nominatsii tradytsiinoho silskoho vyrobnytstva v ukrainskykh skhidnoslobozhanskykh hovirkakh* [Dynamics nominations traditional agricultural production in the Eastern Slobozhan Ukrainian dialects]. Extended abstract of PhD dissertation. Lugansk. 20 (in Ukr.).
2. Gritsenko, P. E. (1980). *Genезis i semanticheskaya struktura sel'skokhozyaystvennoy leksiki ukrainskikh zapadnostepnykh govorov* [Genesis and semantic structure of the agricultural lexis of the Western Steppe Ukrainian dialects]. Extended abstract of PhD dissertation. Kiev. 29 (in Russ.).
3. Daki, O. A. (2014). *Botanichna leksyka v ukrainskykh hovirkakh mezhyrichchia Dnistra i Dunaiu* [The botanical lexis of the Ukrainian dialects spoken in the area between the Dniester and Danube rivers]. Extended abstract of PhD dissertation. Kyiv. 16 (in Ukr.).
4. Dzendzelivskiy, Y. O. (1960). *Nazvy silskohospodarskykh kultur u hovorakh Zakarpattia* [Names of agricultural crops in the Transcarpathia dialects]. *Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae*. Budapest : Academiai Kiado. T. VI. 113–143 (in Ukr.).
5. Kozachuk, A. A. (1971). *Sel'skokhozyaystvennaya leksika govorov Volyni* [The agricultural lexis of the Volynian dialects]. Extended abstract of PhD dissertation. Kiev. 19 (in Russ.).
6. Kosakivskiy, V. A. (2009). *Tradytsiini hospodarski zaniattia ukrainsiv Pivdenno-Skhidnoho Podillia (za materialamy mistechka Chechelnyk)* [Traditional agricultural practices of Ukrainians from South-Eastern Podillia (on the materials of town Chechelnyk)]. Available at : <http://mue.etnolog.org.ua/zmist/2009/125.pdf> (in Ukr.).
7. Kushmet, M. S. (2014). *Silskohospodarska leksyka ukrainskykh skhidnostepovykh hovirok* [The agricultural lexis of the Eastern Steppe Ukrainian dialects]. Extended abstract of PhD dissertation. Donetsk. 20 (in Ukr.).
8. Serdeha, R. L. (2012). *Silskohospodarska leksyka v hovirkakh Tsentralnoi Slobozhanshchyny (Kharkivshchyny) : monohrafiia* [The agricultural lexis in the Central Slobozhanshchina dialects (Kharkiv region) : monograph]. Kharkiv : Monohraf (in Ukr.).
9. Tereshko, L. S. (1954). *Ukrainski hovirky Pivdennoho Pobuzhzhia (v mezhakh Kryvoozerskoho raionu Mykolaivskoi oblasti)* [Ukrainian dialects of Southern Pobuzhye (within the Kryvyozorsky district of Mykolaiv region)]. Candidate's thesis. Odesa. Ch. 1–2 (in Ukr.).
10. Tyshchenko, T. M. (2003). *Podilsko-serednonadniprianske sumizhzhia u svitli izohlos* [Podillya and mid-Dnieper junction area in connection with isoglosses]. Extended abstract of PhD dissertation. Kyiv. 19 (in Ukr.).

11. Tkachuk, M. M. (2011). *Botanichna leksyka hovirok Chornobylskoi zony* [The botanical lexis of the Chornobyl dialects]. Extended abstract of PhD dissertation. Kyiv. 20 (in Ukr.).

12. Frukht. Material z Vikipedii [Fruit. From Wikipedia]. Available at : <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D1%80%D1%83%D0%BA%D1%82> (in Ukr.).

Sources

13. AUM – (1984–2001). *Atlas ukrainskoi movy: v 3 t.* [Atlas of the Ukrainian Language: 3 Vol. set]. Kyiv : Naukova dumka, T. 1–3 (in Ukr.).

14. SUM – (1970, 1973, 1978, 1980). *Slovnyk ukrainskoi movy: v 11 t.* [Dictionary of the Ukrainian Language: 11 Vol. set]. Za red. I. K. Bilodida. Kyiv : Naukova dumka, 1970, 1973, 1978, 1980. T. 1, 4, 9, 11 (in Ukr.).

S. S. POLISHCHUK. NAMES OF FRUITS IN THE MIDDLE BUG AREA DIALECTS

Summary. Introduction. *Preservation and study of dialect vocabulary, that is a source of national language, are the most important tasks of modern dialectology. Agricultural vocabulary as an integral part of every farmer's vocabulary is valuable material for dialectological researches. The fixation and analysis of the agricultural lexis in the dialects of the Middle Bug area continues to solve the actual problem of modern linguistics.*

The purpose of the article is vocabulary-semantic analysis of the lexemes to define names of five fruit trees: cherry, wild cherry, mulberry, apricot and plum, also their fruits and sorts in the Middle Bug area dialects that function at the border of the South-Western and South-Eastern dialects of the Ukrainian language.

Methods. During the research, general scientific methods of analysis, synthesis, observation and descriptive method were applied. Among the special linguistic methods involved questionnaires, interviews and lingvo-geographic methods.

Results and Discussion. The author's records and notes done in 74 settlements situated in the west of Kirovohrad region, the northwest of Mykolaiv region, the northeast of Odesa region and the southeast of Vinnytsia region during 2013–2015 are the source of the practical material. The numbering of the villages, urban settlements and towns is used in the article. The full names are listed at the end of the work under the title "The list of the examined settlements and their numbering" to represent the areal distribution of the analyzed dialect units. The examined names and the dialect speech examples are represented by means of the common phonetic transcription for recording the Ukrainian literary and dialect speech (the transcription is presented in the first volume of the Atlas of the Ukrainian Language). The names widespread in Middle Bug area dialects are analyzed.

Originality. The article expands the empirical base of Ukrainian dialectology, complements the characterization of the Eastern Podilian dialects of the Podillya dialect of the South-western group and the Western Steppe dialects of the Steppe dialect of the South-eastern group of the Ukrainian language.

The conclusion is that the fixed names are connected with literary equivalents although they differ in phonetics, vocabulary and semantics. The work makes it possible to find out how the general dialect vocabulary functions in some dialect groups and dialects. Prospects for further research are the continuation of the study of the Ukrainian dialects of the Middle Bug on the material of fruit names.

Key words: lexeme, sememe, fruits, dialect, Middle Bug area, Middle Bug.

Надійшла до редакції 13.03.19

Прийнято до друку 25.04.19